

NAUKI PRAWNE / LEGAL SCIENCES

ANNA KRYSZYNA SKOLIMOWSKA

**ETYCZNE I PRAWNE ASPEKTY
OPTYMALIZACJI PODATKOWEJ****Wstęp**

Optymalizacja podatkowa stanowi proces polegający na planowaniu, a następnie wdrażaniu zaplanowanych działań, które w konsekwencji prowadzą do zmniejszenia lub całkowitego wyeliminowania obciążenia podatkowego. W przepisach prawa nie sformułowano definicji legalnej optymalizacji podatkowej, sama zaś nazwa stanowi wytwór języka potocznego¹. Z tego też powodu próba stworzenia uniwersalnej definicji optymalizacji stała się wyzwaniem i dla doktryny, i dla orzecznictwa.

Optymalizacja podatkowa stanowi zjawisko niejednolicie oceniane zarówno z punktu widzenia prawa podatkowego, jak również wartości etycznych, co w dużej mierze wynika z błędnego pojmowania optymalizacji jako zjawiska opartego na działaniach niezgodnych z prawem, prowadzących do osiągnięcia nienależnej korzyści podatkowej². Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie istoty optymalizacji podatkowej, a także aspektów etycznych i moralnych, oraz umiejscowienia optymalizacji w zjawisku tzw. oporu podatkowego. Analiza przedmiotowego zagadnienia została dokonana na podstawie poglądów orzecznictwa i doktryny.

Istota i pojęcie optymalizacji podatkowej

Optymalizacja podatkowa, jak zostało podkreślone we wstępie, nie ma definicji legalnej. Nie jest również wymieniana w żadnej z ustaw prawa podatkowego. Samo określenie „optymalizacja podatkowa” wyodrębniło się na gruncie praktyki, jednak zostało przyjęte w doktrynie i w orzecznictwie. Nazwa powstała

ANNA KRYSZYNA SKOLIMOWSKA – Akademia Pomorska w Słupsku, ORCID: 0000-0001-7254-1760, e-mail aniaskolimowska@gmail.com

¹ A. Ladziński, *Prawne granice optymalizacji podatkowej*, „Przeгляд Podatkowy” 6(2008), s. 18.

² M. Jamróży, S. Kudert, *Optymalizacja podatkowa dochodów przedsiębiorstwa*, Warszawa 2013, s. 24.

w odniesieniu do zespołu czynności podejmowanych przez doradców podatkowych na rzecz klientów, mających na celu zmniejszenie wysokości obciążeń podatkowych.

Stworzenie jednej definicji optymalizacji jest niemal niemożliwe. Na gruncie doktryny wykształciło się kilka jej określeń, co związane jest przede wszystkim z dynamicznym rozwojem tego zagadnienia, ale również z faktem, że podatki nie mają jednolitej konstrukcji. Definicje optymalizacji mogą różnić się w odniesieniu do celu, jakiemu ma ona służyć.

Najbardziej uniwersalna z definicji określa, że optymalizacja podatkowa stanowi działanie polegające na wyborze wariantu realizacji danego rezultatu ekonomicznego, z którym wiąże się najmniejszy ciężar podatkowy³. Na kanwie wskazanej definicji uznać należy, że optymalizacja każdorazowo jest działaniem zmierzającym do zmniejszenia lub całkowitego wyeliminowania zobowiązania podatkowego z wykorzystaniem konstrukcji podatków i powinna być rozumiana w powiązaniu z funkcją, jaką spełnia.

Optymalizacja podatkowa skupia się na wyborze określonej czynności, która prowadzi do zrealizowania zaplanowanego założenia, przy minimalizacji towarzyszącego temu założeniu zobowiązania podatkowego. W innej koncepcji podkreśla się, że optymalizacja podatkowa to taki sposób ukształtowania relacji prywatnoprawnych prowadzących do osiągnięcia rezultatu ekonomicznego, z którym związany jest mniejszy ciężar podatkowy⁴. Koncepcja ta dotyczy zatem bezpośrednio wykorzystania instytucji cywilnoprawnych w celu osiągnięcia określonych korzyści w prawie podatkowym. Optymalizacji nie będą jednak stanowiły czynności mające na celu obejście prawa, chociażby zawierane dla pozorów. Optymalizacja obejmuje bowiem czynności legalne, niemające na celu złamania prawa ani jego obejścia.

Przedstawiciele doktryny często sprowadzają optymalizację do „planowania podatkowego”, które ma za zadanie stworzyć najbardziej adekwatne rozwiązania w zakresie działań gospodarczych, które prowadziłyby do wykreowania jak najmniejszych obciążeń podatkowych⁵. Należy przychylić się do wskazanego poglądu, nie można bowiem pominąć, że pierwszym z etapów optymalizacji podatkowej jest właśnie planowanie działań, które mają spowodować zmniejszenie obciążenia⁶. Podmiot, planując dokonanie czynności, w szczególności, jeżeli prowadzi działalność gospodarczą, wręcz powinien uwzględnić ewentualne skutki podatkowe jej podjęcia. W przeciwnym wypadku prowadziłyby one do nieefektywności podatkowej⁷. W związku z tym optymalizacja jest procesem poprzedzonym planowaniem, który w efekcie prowadzi do oszczędności podatkowej⁸.

³ Tamże, s. 4.

⁴ K. Wójtowicz-Janicka, *Optymalizacja podatkowa*, Warszawa 2012, s. 16.

⁵ J. Wyciśłok, *Optymalizacja podatków. Legalne zmniejszanie obciążeń podatkowych*, Warszawa 2013, s. 29.

⁶ K. Gruzziel, *Istota i założenia optymalizacji podatkowej – wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGGW” 77(2009), s. 176.

⁷ M. Jamróży, S. Kudert, *Optymalizacja podatkowa...*, s. 54.

⁸ A. Ladziński, *Prawne granice optymalizacji podatkowej*, s. 19.

Optymalizacja podatkowa nie zawsze jednak będzie wiązała się ze zmniejszeniem lub wyeliminowaniem wysokości zobowiązania podatkowego. W zależności od konstrukcji podatków może prowadzić do odsunięcia w czasie momentu powstania obowiązku podatkowego⁹ (np. moment powstania obowiązku podatkowego w podatku od nieruchomości związany z istnieniem lub nieistnieniem budynku), zróżnicowanego pojmowania przedmiotu podatku (np. umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania na gruncie podatku od towarów i usług), wykorzystania związków istniejących pomiędzy podatnikami (np. grupy podatkowe w podatku od spadków i darowizn).

Konstrukcje podatków stwarzają zatem konkretne możliwości dokonywania optymalizacji, co bezpośrednio przekłada się na jej rozumienie. Można więc stwierdzić, że konstrukcje podatków i przepisy prawa podatkowego stanowią niejako ramy, w których optymalizacja może być podejmowana, a jednocześnie są narzędziami, które pozwalają na osiągnięcie założonego celu. Jest to szczególnie istotne założenie przy udowadnianiu tezy, że optymalizacja stanowi działanie całkowicie zgodne z prawem.

Optymalizacja podatkowa jest jednak zagadnieniem spornym nie tylko co do zgodności z prawem, ale również w ocenie aspektów etycznych i moralnych, mimo że z samej koncepcji optymalizacji wynika, iż jest ona realizowana wyłącznie za pośrednictwem legalnych środków¹⁰ i w granicach obowiązującego prawa. Często jednak utożsamia się optymalizację podatkową z dążeniem do uzyskania nienależnych korzyści podatkowych¹¹ lub uchylaniem od opodatkowania, co jednak nie jest zgodne z pojęciem i istotą optymalizacji, która stanowi wykorzystanie przewidzianych prawem uprawnień bez jego naruszania¹². Jednocześnie określa to również orzecznictwo sądów administracyjnych. Naczelny Sąd Administracyjny przedstawił tezę, że optymalizacja jako proces dążenia do zmniejszenia obciążenia podatkowego, pod warunkiem że nie jest niezgodna z prawem oraz nie prowadzi do nadużycia lub obejścia prawa, nie jest niedopuszczalna, a tym bardziej nie jest zakazana¹³.

⁹ J. Iwin-Garzyńska, *Nowe oblicze optymalizacji podatkowej w Polsce (cz. 1)*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 5(2016), s. 97.

¹⁰ M. Kurzac, *Unikanie opodatkowania a uchylanie się od opodatkowania – o kryteriach różniących*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 105(2017), s. 13.

¹¹ J. Jankowski, *Optymalizacja podatkowa w podatkach dochodowych – dopuszczalność i prawne granice*, Warszawa 2019, s. 1.

¹² A. Ładzińska, P. Mardas, T. Nowak, M. Tkaczyk, *Granice swobodnego kształtowania przez podatników wysokości ich zobowiązań podatkowych*, „Przegląd Podatkowy” 12(2008), s. 17.

¹³ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 lipca 2019 r., sygn. II FSK 2033/17.

Opór podatkowy jako reakcja podatników na opodatkowanie

Optymalizacja podatkowa stanowi jedną z postaci tzw. oporu podatkowego, zjawiska polegającego na podejmowaniu czynności, które mają na celu zmniejszenie albo całkowitą eliminację zobowiązania podatkowego¹⁴.

Opór podatkowy jest pojęciem szerokim, obejmującym zarówno działania o charakterze legalnym, jak i te niezgodne z prawem. Pośród legalnych form oporu podatkowego wyróżnić należy: oszczędzanie podatkowe, planowanie podatkowe oraz unikanie opodatkowania¹⁵. Działaniem niezgodnym z prawem jest zaś uchylanie się od opodatkowania, którego szczególnie rodzaj stanowią oszustwa podatkowe. Opór podatkowy stanowi konsekwencję ingerencji państwa w stosunki majątkowe obywateli¹⁶. Obciążenie działań podatników obowiązkiem podatkowym wywołuje u nich subiektywne przekonanie o niesprawiedliwości systemu, co wzmacniane jest wysokością obciążeń, niejasnością przepisów, jak i działalnością organów podatkowych.

Poczucie niesprawiedliwości¹⁷ prowadzi w konsekwencji do podejmowania działań mających na celu albo zmniejszenie wysokości obciążenia, albo do jego całkowite wyeliminowanie.

Stosunek podatnika do systemu podatkowego nie wynika jednak wyłącznie z wysokości obciążeń, determinowany jest także sytuacją polityczną, aparatem administracji skarbowej oraz sytuacją gospodarczą. Nie bez znaczenia jest również uzasadnienie etyczne norm prawnych istniejących w systemie prawnym.

W doktrynie sformułowanych zostało sześć podstawowych reakcji podatników na opodatkowanie. Pierwszą z nich stanowi dostosowanie się do podatku, a więc wypełnienie zobowiązania podatkowego, kolejne stanowią przerzucenie podatku, legalne unikanie podatku, w tym również optymalizacja podatkowa, nadrobienie podatku, nielegalne uchylanie się od podatku oraz wycofanie się z działalności stanowiącej źródło opodatkowania¹⁸.

Reakcje te uzależnione są od mentalności i moralności podatnika, od czynników zewnętrznych związanych m.in. ze strukturą prawa podatkowego, sytuacją osobistą i gospodarczą podatnika, jak również innymi czynnikami zewnętrznymi.

Opór podatkowy jest zjawiskiem interdyscyplinarnym, jednak szczególnie dostrzegalny jest w dwóch obszarach – ekonomicznym oraz psychologicznym¹⁹.

¹⁴ P. Pest, *Mechanizmy powstawania oporu podatkowego*, „Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne” 8(2010), s. 8.

¹⁵ M. Żabska, *Optymalizacja podatkowa a oszustwa podatkowe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 765. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 61” 2013, s. 259.

¹⁶ A. Drywa, *Kilka uwag na temat intensyfikacji zjawiska legalnego minimalizowania ciężarów podatkowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin” 1(2016), 1 Sectio H, s. 507.

¹⁷ Szerzej na temat sprawiedliwości podatkowej: J. Szolgo-Koguc, *Dylematy sprawiedliwości podatkowej – równość i powszechność opodatkowania a przywileje podatkowe*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 294(2016).

¹⁸ M. Pietrewicz, *Polityka finansowa*, Warszawa 1993, s. 65–66.

¹⁹ A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001, s. 82.

Na przykładzie aspektu psychologicznego można wskazać, że opór podatkowy jest zjawiskiem związanym z mentalnością oraz moralnością podatkową, które to bezpośrednio wiążą się ze stosunkiem podatnika do całego systemu opodatkowania.

Mentalność podatkowa stanowi obszar świadomości społecznej, który kreuje stosunek do obowiązków obywatelskich związanych z prawem podatkowym²⁰. Mentalność podatkowa zazwyczaj jest kreowana w oparciu o poglądy grupy społecznej, z którą podatnik się utożsamia²¹.

Mentalność bezsprzecznie stanowi również zjawisko socjologiczne, a nawet polityczne lub historyczne, gdyż jednym z czynników ją kreujących może być poczucie związku podatnika z państwem, grupą społeczną lub podziałami historycznymi.

Moralność podatkowa określana jest natomiast jako postawa pewnej grupy społecznej dotyczącej kwestii wywiązywania się lub zaniedbania obowiązków podatkowych²². Współcześnie moralność określa się również jako wewnętrzną motywację do uiszczania danin publicznych²³.

Moralność podatkową można utożsamiać z etyką podatnika, a więc zespołem zasad, które wyznaje, odnosi się bowiem do indywidualnych reakcji podatnika na system podatkowy i wymaga, aby odpowiadało wewnętrznemu przekonaniu, które prowadzi do akceptacji lub jej braku w stosunku do obowiązku podatkowego²⁴. Należy zgodzić się z Moniką Pasternak-Malicką, że opór podatkowy koncertuje się na problemie oceny priorytetów podatnika²⁵. Opodatkowanie w przekonaniu obywateli stoi na przeszkodzie pomnażania majątku, co objawia się zwłaszcza w niechęci do uiszczania zobowiązania podatkowego przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą. W sytuacji wyboru między zachowaniem etycznym a nastawionym na zysk znaczna część podmiotów wybierze drugi z elementów.

Prawo podatkowe jako gałąź prawa ingerującego w sferę majątkową podatnika powinno być oparte na odpowiednich wartościach i normach. Trudno oddzielić system podatkowy od zasad etycznych oraz moralnych.

Etyka w opodatkowaniu ściśle skorelowana jest z postulatem sprawiedliwości²⁶. Prawo podatkowe winno cechować się walorem etycznej normy sprawiedliwości²⁷, gdyż jego normy w konsekwencji przekładają się na psychologiczny stosunek podatnika do systemu. Opodatkowanie oparte na normach sprawiedliwościowych oddziałuje na mentalność podatkową, a w konsekwencji prowadzi do efektywniejszej realizacji funkcji fiskalnej.

²⁰ A. Komar, *Finanse publiczne w gospodarce rynkowej*, Warszawa 2002, s. 39.

²¹ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2004, s. 237.

²² M. Pasternak-Malicka, *Mentalność i moralność podatkowa a reakcje gospodarstw domowych na obowiązek podatkowy*, „Modern Management Review” 18(2013), z. 20, s. 90.

²³ Tamże.

²⁴ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, s. 242.

²⁵ M. Pasternak-Malicka, *Mentalność i moralność podatkowa...*, s. 91.

²⁶ A. Gomułowicz, *Aspekt prawotwórczy sądownictwa administracyjnego*, Warszawa 2008, dostęp: LEX.

²⁷ P. Grzybowski, *Etyka i opodatkowanie – aspekt doktrynalny i normatywny*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 3(2012), s. 67.

Optymalizacja podatkowa a oszczędzanie podatkowe

Oszczędzanie podatkowe sprowadza się do obniżenia zobowiązania podatkowego w konsekwencji powstrzymania się od określonych czynności, z którymi ustawa wiąże powstanie obowiązku podatkowego²⁸. W związku z tym podmiot znajduje się niejako poza hipotezą normy prawnej, co przeradza się bezpośrednio w brak powstania obowiązku podatkowego²⁹ i pozostaje obojętne na gruncie prawa podatkowego³⁰.

Oszczędzanie podatkowe utożsamiane jest z powstrzymaniem się od podejmowania aktywności, a więc świadomym unikaniem podejmowania czynności lub nabywaniem rzeczy, z którymi ustawodawca wiąże powstanie obciążenia podatkowego.

Oszczędzanie podatkowe jest również neutralne w ocenie etycznej i moralnej, ponieważ jest świadomym wyborem podatnika polegającym na uniknięciu pewnych zdarzeń ujętych w przepisach prawa podatkowego. Z tego też względu oszczędzanie podatkowe nie jest często wybieraną opcją przez podatników, ponieważ zdecydowanie ogranicza działalność i nie prowadzi do ewentualnego osiągnięcia korzyści ekonomicznych. Stąd też podatnicy częściej decydują się na skorzystanie z instytucji optymalizacji podatkowej, dzięki której mogą dokonać oszczędności podatkowych jak i aktywnie działać w kierunku rozwoju.

Optymalizacja podatkowa i uchylanie się od opodatkowania

Za istotę uchylania od opodatkowania należy uznać takie działanie, którego celem jest uniknięcie zapłaty podatku³¹, polegające na nieuiszczeniu zobowiązania podatkowego pomimo ciążącego na podatniku obowiązku lub uiszczeniu go w wysokości niższej, aniżeli wynika to z normy prawa podatkowego, lub zapłaty podatku w innej niż polska jurysdykcji podatkowej³². Uchylanie się od opodatkowania jest działaniem niezgodnym z prawem, godzącym jednocześnie w wartości moralne i etyczne, których podjęcie obwarowane jest odpowiednimi sankcjami³³.

Uchylanie się od opodatkowania może przybrać formę aktywną i pasywną. W formie aktywnej podatnik podejmuje określone czynności zmierzające do ograniczenia lub eliminacji zobowiązania podatkowego. Przykładem takiego postępowania może być zapłata opodatkowania w innej, mniej dolegliwej dla podatnika jurysdykcji podatkowej (np. w rajach podatkowych) lub dokonanie

²⁸ P.M. Gaudemet, J. Molinier, *Finanse publiczne*, Warszawa 2000, s. 585.

²⁹ D. Gajewski, *Istota optymalizacji podatkowej – wybrane zagadnienia*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2014, s. 10.

³⁰ M. Żabska, *Optymalizacja podatkowa a oszustwa podatkowe*, s. 259.

³¹ T. Lipowski, *Raje podatkowe a unikanie opodatkowania*, Warszawa 2004, s. 66.

³² D. Gajewski, J. Glumińska-Pawlic, M. Golecki, A. Werner, *Klauzula przeciwko unikaniu podwójnego opodatkowania*, Warszawa 2018, s. 12.

³³ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, s. 282.

czynności prawnej dla pozorów. W formie pasywnej podatnik nie podejmuje przewidzianych prawem czynności, np. nieujawnienia organowi podatkowemu stanów faktycznych prowadzących do powstania obowiązku podatkowego³⁴.

Optymalizacja podatkowa w przeciwieństwie do uchylania się od opodatkowania stanowi działanie jawne, dokonywane w ramach obowiązującego prawa. Uchylanie natomiast prowadzi do naruszenia norm prawnych i zazwyczaj dokonywane jest w taki sposób, aby organ podatkowy nie powziął informacji o zdarzeniu³⁵.

Uchylanie od opodatkowania stanowi również działanie naruszające zasady etyczne, prowadzi bowiem do naruszenia przepisów prawa, a w konsekwencji do popełnienia wykroczenia lub przestępstwa skarbowego. Na podstawie powyższego jednoznacznie należy podkreślić, że optymalizacji podatkowej nie należy utożsamiać z pojęciem uchylania się od opodatkowania.

Etyczne aspekty optymalizacji podatkowej

We wcześniejszych rozważaniach podkreślone zostało, że optymalizacja podatkowa stanowi działanie zgodne z prawem, mimo to wzbudza wiele wątpliwości co do jej aspektów etycznych. Problematyka oceny wartości związanych z optymalizacją podejmowana była wielokrotnie zarówno na gruncie doktryny, jak i orzecznictwa.

Naczelny Sąd Administracyjny wielokrotnie dokonywał oceny optymalizacji podatkowej pod względem jej zgodności z prawem. W orzecznictwie sądowym dominuje pogląd, że żadna z norm prawnych nie kreuje dyspozycji, która nakazywałaby podatnikom ponosić zobowiązania podatkowe w najwyższej z możliwych wysokości. Zatem jeżeli z konstrukcji normy prawnej wynika możliwość wybrania innych legalnych konstrukcji, które pozwalają na poniesienie zobowiązania podatkowego w mniejszej wysokości, to nie można uznać takiego postępowania za czynność zmierzającą do obejścia prawa³⁶ lub jego nadużycia. Orzecznictwo zdecydowanie podkreśla również, że podatnik ma prawo podejmować zgodne z prawem decyzje, które są dla niego najkorzystniejsze z gospodarczego punktu widzenia³⁷. Szczególnie jest to uzasadnione w przypadku podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, które muszą kierować się zasadą racjonalności. Optymalizacja stanowi zatem działanie legalne, dopóki nie prowadzi do nadużycia lub obejścia prawa³⁸ i tylko w takim zakresie organy podatkowe mają prawo kwestionować czynności dokonywane w ramach optymalizacji podatkowej³⁹. Organ nie mają zatem podstaw do negowania czynności podejmowanych zgodnie

³⁴ D. Koreń, *Kształtowanie obciążeń podatkowych w stosunkach międzynarodowych*, „Monitor Podatkowy” 8(2014), s. 12.

³⁵ P. Pietrasz, *Opodatkowanie dochodów nieujawnionych*, Warszawa 2007, s. 48.

³⁶ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 czerwca 2003 r., sygn. I SA/Wr 1183/00.

³⁷ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 stycznia 2018 r., sygn. II FSK 3373/15.

³⁸ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 lipca 2019 r., sygn. II FSK 2033/17.

³⁹ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 15 stycznia 2016 r., sygn. II FSK 3162/13.

z prawem wyłącznie dlatego, że związane są z mniejszym obciążeniem podatkowym. Takie działanie godzi w zasady postępowania podatkowego, narusza zaufanie do organów, a w konsekwencji negatywnie wpływa na moralność podatnika. W konsekwencji podmioty częściej będą korzystały ze zjawiska unikania opodatkowania, a nawet uchylania.

Pogląd doktryny na temat optymalizacji zdaje się również dzielić orzecznictwo, które jednak nie pomija zagrożeń, jakie mogą powstać przy nadmiernym wykorzystaniu instytucji optymalizacji.

Andrzej Gomułowicz i Jerzy Małecki podkreślają, że optymalizacja nie jest zachowaniem nieetycznym, ponieważ wykorzystuje legalne możliwości unikania opodatkowania, mimo że skutek jest identyczny z uchylaniem się od opodatkowania i jest nim obniżenie ciężaru podatkowego⁴⁰. Nie można jednak pominąć zagrożenia, jakie może pociągać za sobą optymalizacja podatkowa. Zgodzić należy się z Bogumiłem Brzezińskim, który przedstawił pogląd, że zbyt tolerancyjne podejście organów podatkowych i sądów administracyjnych do optymalizacji podatkowej może spowodować, że ciężar podatku zostanie przeniesiony na podmioty, które nie podejmują żadnych działań w celu zmniejszenia obciążeń podatkowych⁴¹, a tym samym spowoduje naruszenie zasady sprawiedliwości i równości wobec prawa. Słuszne wydaje się każdorazowe rozważenie poprawności dokonywania optymalizacji poprzez badanie, czy zmniejszenie zobowiązania podatkowego było jedynym powodem dla podjęcia konkretnych czynności, czy też były one podyktowane innymi przesłankami, w szczególności interesem gospodarczym podatnika. W przypadku optymalizacji dokonywanej na arenie europejskiej w doktrynie podnosi się także, że istotne jest zbadanie, czy czynność podatnika została podjęta w ramach swobody związanej z funkcjonowaniem na rynku finansowym, czy też czynności podejmowane przez podatnika nie są poparte żadnymi gospodarczymi aspektami⁴², prowadząc do naruszenia zasad konkurencji.

Na podstawie poglądów orzecznictwa i doktryny należy wysnuć wniosek, że optymalizacja podatkowa oceniana jest jako zjawisko zgodne z prawem, a tym samym również z zasadami etycznymi. Nie można jednak pominąć kwestii nadmiernego i agresywnego stosowania optymalizacji podatkowej, która w konsekwencji może doprowadzić do wyższego obciążenia podatkowego podmiotów, które jej nie stosują.

Etyczne aspekty opodatkowania mają szczególny wpływ na stosunek podatnika do systemu, co przekłada się na mentalność i moralność podatkową. W przepisach prawa podatkowego trudno jednak doszukać się etycznego uzasadnienia wielu norm, chociaż kwestia ta nie jest całkowicie pominięta. Aspekty etyczne widoczne są przede wszystkim w ustawie o podatku od spadków i darowizn, gdzie wartości rodzinne podlegają szczególnej ochronie. Można zatem wysunąć wniosek, że mentalność i moralność podatników są konsekwencją sposobu

⁴⁰ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, s. 379.

⁴¹ B. Brzeziński; *Unikanie opodatkowania w orzecznictwie anglosaskim*, „Monitor Podatkowy” 1(1996), s. 193–196.

⁴² H. Litwińczuk, *Obejście prawa podatkowego w świetle doświadczeń międzynarodowych*, „Przegląd Podatkowy” 9(1999), s. 4.

tworzenia oraz stosowania prawa. W związku z tym, aby podnieść motywację podatników do ponoszenia danin, ustawodawca winien w sposób szczególny skupić się na uzasadnieniu etycznym prawa podatkowego. Dodatkowo również proces stosowania prawa powinien być realizowany w sposób budzący zaufanie do organów podatkowych.

Zakończenie

Optymalizacja podatkowa stanowi skomplikowane zagadnienie zarówno w aspekcie prawnym, jak i etycznym. Optymalizacja stanowi wybór czynności, z którą związane jest ograniczenie albo całkowite wyeliminowanie obciążenia podatkowego. Optymalizację należy oddzielić od zagadnienia oszczędzania podatkowego oraz od uchylania od opodatkowania. Stanowi ona odrębne zjawisko skoncentrowane na planowaniu i aktywnym podejmowaniu czynności, z którym zgodnie z prawem związane są mniej dotkliwe skutki podatkowe.

Również pod względem etycznym optymalizacja podatkowa nie może być oceniana przez pryzmat innych form oporu podatkowego. Oszczędzanie podatkowe jest zjawiskiem całkowicie neutralnym pod względem etycznym, ponieważ nie prowadzi do podjęcia żadnej czynności. Uchylanie natomiast uderza w podstawowe zasady etyczne, prowadząc do popełnienia wykroczenia albo przestępstwa skarbowego.

Optymalizacja podatkowa stanowi proces planowania oraz aktywnego działania, który należy ocenić pozytywnie pod względem etycznym, ponieważ wykorzystuje wyłącznie narzędzia i procesy zgodne z normami prawa. Oczywiście optymalizacja podatkowa nie powinna przybierać formy agresywnej i stanowić jedyne uzasadnienie dla podejmowanych czynności, jednak żadna z norm prawa nie nakazuje podatnikowi podejmować czynności obciążonych wyższym obciążeniem podatkowym.

Istotną kwestię stanowi również fakt, że na kształt mentalności podatkowej, w tym również pojmowania optymalizacji podatkowej i innych form oporu podatkowego, składa się moralność podatnika wynikająca z jego osobistych wartości, jak również sprawa etyki w kształtowaniu norm prawa podatkowego. Im bardziej widoczne uzasadnienie etyczne prawa, tym mniejszy opór powstaje po stronie podatnika. Dlatego tak istotne jest, aby ustawodawca, tworząc normy prawa podatkowego, nie pomijał aspektów etycznych. Kwestie te nie powinny być również pomijane w procesie stosowania prawa, który powinien być prowadzony w oparciu o zasady prawa podatkowego, ze szczególnym uwzględnieniem zasady zaufania do organów podatkowych.

BIBLIOGRAFIA

Orzecznictwo:

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 czerwca 2003 r., sygn. I SA/Wr 1183/00.
Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 15 stycznia 2016 r., sygn. II FSK 3162/13.

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 stycznia 2018 r., sygn. II FSK 3373/15.
Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 lipca 2019 r., sygn. II FSK 2033/17.

Literatura:

- Brzeziński B., *Unikanie opodatkowania w orzecznictwie anglosaskim*, „Monitor Podatkowy” 7(1996), s. 193–196.
- Gajewski D., *Istota optymalizacji podatkowej – wybrane zagadnienia*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 11(2014), s. 5–21.
- Gajewski D., Glumińska-Pawlic J., Golecki M., Werner A., *Klauzula przeciwko unikaniu podwójnego opodatkowania*, Warszawa 2018.
- Gaudemet P.M., Molinier J., *Finanse publiczne*, Warszawa 2000.
- Gomułowicz A., *Aspekt prawotwórczy sądownictwa administracyjnego*, Warszawa 2008.
- Gomułowicz A., *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2004.
- Gruziel K., *Istota i założenia optymalizacji podatkowej – wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGGW” 77(2009), s. 175–186.
- Grzybowski P., *Etyka i opodatkowanie – aspekt doktrynalny i normatywny*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 3(2012), s. 59–71.
- Iwin-Garżyńska J., *Nowe oblicze optymalizacji podatkowej w Polsce (cz. 1)*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 5(2016), s. 97–107.
- Jamroz M., Kudert S., *Optymalizacja podatkowa dochodów przedsiębiorstwa*, Warszawa 2013.
- Jankowski J., *Optymalizacja podatkowa w podatkach dochodowych – dopuszczalność i prawne granice*, Warszawa 2019.
- Komar A., *Finanse publiczne w gospodarce rynkowej*, Warszawa 2002.
- Koreń D., *Kształtowanie obciążeń podatkowych w stosunkach międzynarodowych*, „Monitor Podatkowy” 8(2014), s. 11–17.
- Kurzac M., *Unikanie opodatkowania a uchylanie się od opodatkowania – o kryteriach rozróżniających*, „Studia Prawno-ekonomiczne” 105(2017), s. 11–22.
- Ladziński A., *Prawne granice optymalizacji podatkowej*, „Przegląd Podatkowy” 6(2008), s. 18–23.
- Ladziński A., Mardas P., Nowak T., Tkaczyk M., *Granice swobodnego kształtowania przez podatników wysokości ich zobowiązań podatkowych*, „Przegląd Podatkowy” 12(2008), s. 2–6.
- Lipowski T., *Raje podatkowe a unikanie opodatkowania*, Warszawa 2004.
- Litwińczuk H., *Obejście prawa podatkowego w świetle doświadczeń międzynarodowych*, „Przegląd Podatkowy” 9(1999), s. 3–15.
- Pietrewicz M., *Polityka finansowa*, Warszawa 1993.
- Pasternak-Malicka M., *Mentalność i moralność podatkowa a reakcje gospodarstw domowych na obowiązek podatkowy*, „Modern Management Review” 18(2013), s. 87–98.
- Pietrasz P., *Opodatkowanie dochodów nieujawnionych*, Warszawa 2007.
- Wójtowicz-Janicka K., *Optymalizacja podatkowa*, Warszawa 2012.
- Wyciśłok J., *Optymalizacja podatków. Legalne zmniejszanie obciążeń podatkowych*, Warszawa 2013.
- Żabska M., *Optymalizacja podatkowa a oszustwa podatkowe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 765. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 61” 2013, s. 259–268.

ETHICAL AND LEGAL ASPECTS OF TAX OPTIMIZATION

SUMMARY

Tax optimization is a phenomenon that is not uniformly assessed both from the point of view of tax law and ethical values, which largely results from the misconception of optimization as a phenomenon based on illegal activities leading to the achievement of an undue tax advantage.

The aim of this article is to present the essence of tax optimization, as well as ethical and moral aspects, and the location of optimization in the phenomenon of the so-called “Tax resistance”. The analysis of the issue in question was made on the basis of the views of jurisprudence and doctrine.

KEY WORDS: taxes, tax law, tax optimization, ethics